

הרב אריה כ"ץ

שיטת הרמב"ם בצורך בהנחת הגט

פתיחה

המשנה בגיטין (עט.) אומרת:

היתה עומדת על ראש הגג וזרקו לה, כיון שהגיע לאויר הגג – הרי זו מגורשת; הוא מלמעלה והיא מלמטה וזרקו לה, כיון שיצא מרשות הגג, נמחק או נשרף – הרי זו מגורשת.

על כך שואלת הגמרא שם: "והא לא מינטר!"¹

ומסביר רש"י:

והא לא מינטר – אויר הגג, דאתי זיקא ושדי ליה מקמי דלינח, וכי לא שדיה זיקא ואירע לו דבר אחר, שבא כלב וקלטו או גשמים מחקוהו, אמאי קתני מגורשת מן האויר, הא בעינן אויר שסופו לנוח.

משאלת הגמרא עולה הנחת היסוד שלה: שכדי שהאשה תהיה מגורשת אין זה מספיק שהגט יגיע לרשותה, אלא צריך שיהיה שמור שם – ורק אז יחולו הגירושין. גם מהמשך הגמרא שם, המחלק פעמיים בין הנחה לעניין איסור הוצאה בשבת להנחה בגט, רואים שהקריטריון הקובע לעניין הנחה בגט – שמאותו רגע ואילך תחשב האשה מגורשת – הוא שהגט יהיה שמור.²

במאמר זה ברצוני לדרון בסוגיית הגמרא הדנה בהנחת הגט, ולהראות שבניגוד להבנתם של רש"י וראשונים נוספים בסוגיה – שאינם מחלקים להלכה בין המיקומים השונים של הבעל והאשה – הרמב"ם מחלק בכך. מתוך כך אגדיר את שיטת הרמב"ם בצורך בהנחת הגט על מנת שהאשה תהיה מגורשת, והיא הצורך ב"הנחה בכח". לאחר מכן ברצוני לעיין בשתי סוגיות נוספות שלרמב"ם יש בהן שיטה ייחודית, ולהראות את הקשר בין פסיקותיו השונות.

¹ שאלה זו נשאלת בגמרא פעמיים, הן על הרישא – שבו זורק הבעל מלמטה למעלה, והן על הסיפא – שבו הוא זורק מלמעלה למטה.

² למשל: "א"ל רבי זירא לר' אסי: כמאן? כרבי, דאמר: קלוטה כמי שהונחה דמיא! א"ל: אפילו תימא רבנן, עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אלא לענין שבת, אבל הכא משום אינטורי הוא, והא קא מינטר".

שיטת רש"י בזריקת הגט מהגג לחצר ולהיפך

על קושיות הגמרא "והא לא מינטר" עונה הגמרא (שם) לגבי זריקה מחצר לגג:

אמר רב יהודה אמר שמואל: בגג שיש לו מעקה עסקינן. עולא בר מנשיא משמיה דאבימי אמר: הכא בפחות משלשה סמוך לגג עסקינן, דכל פחות משלשה סמוך לגג – כגג דמי.

ולגבי זריקה מגג לחצר:

א"ר יהודה אמר שמואל: כגון שהיו מחיצות התחתונות עודפות על העליונות.

כלומר, על מנת שהאשה תהיה מגורשת אין זה מספיק שהגט יגיע לאוויר החצר או הגג, אלא יש צורך שהוא יהיה שמור בתוכם, כלומר שיהיה בתוך אוויר המחיצות, או בתוך שלושה טפחים מהקרקע – שאז הוא נחשב כמונח על הקרקע מדין לבוד.

אמנם, בהמשך אומרת הגמרא על דברי המשנה: "נמחק או נשרף – הרי זו מגורשת", שלא תמיד האשה מגורשת מרגע שהגיע הגט לאוויר החצר:

נמחק – א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה: לא שנו אלא שנמחק דרך ירידה, אבל נמחק דרך עליה – לא; מאי טעמא? מעיקרא לא למינח קאי.

נשרף – אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה: לא שנו אלא שקדם גט לדליקה, אבל קדמה דליקה לגט – לא; מ"ט? מעיקרא לשריפה קאזיל.

כלומר, אף-על-פי שהאשה מגורשת משעה שהגט מגיע לאוויר החצר, מדובר דווקא במקרים שבהם הגט עומד להגיע לקרקעית החצר; אך במקרה שבו כבר מלכתחילה ברור שהגט לא ינוח בחצר, כגון שקדמה הדלקה לגט – אין הגט חל, ונראה שהסיבה לכך היא שבשעת הזריקה הגט הוא בדרך לאיבוד, ולכן אינו נחשב כשמור, כדרישת הגמרא.

לגבי החילוק בין דרך ירידה לדרך עלייה, הדברים מורכבים יותר. אומר לנו רש"י (שם):

דרך ירידה – כשזרקו כלפי מעלה כדי להעבירו את המעקה, לא נמחק עד שהגיע לחזור ולירד. **אבל נמחק דרך עליה** – אע"פ שיצא מאויר הגג לאוויר חצר ומחיצות התחתונות עודפות. **אינה מגורשת** – דדרך סילוק לא מיקרי נתינה אלא דרך הנחתו לבא לרשותה.

כלומר, לשיטת רש"י, כדי שהגט יחשב כמונח אין זה מספיק שהוא יהיה בתוך אוויר המחיצות, אלא יש צורך שהוא כבר **יעבור את שיא גובהו** ויתחיל להנמיך. דבר זה נחוץ לדעת רש"י, משום

שכל עוד הגט מוסיף גובה עדיין לא נחשב שהתחילה הנתינה – כיוון מדובר עדיין בגדר הסילוק מהבעל ולא בגדר הקבלה לרשות האשה.³

כהבנתו של רש"י בהסברת המושגים "דרך עליה" ו"דרך ירידה" ניתן לדייק גם ברמב"ן (שם, ד"ה "והא דתנן"), ברשב"א (שם, ד"ה "לא שנו"), בריטב"א (שם, ד"ה "הא דתנן"), וכן כתב הטור (סימן קלט) ופסק השו"ע (שם, סעי' ו).

אלא שיש לשאול מדוע, לדעת המשנה, אם נמחק או נשרף לאחר שהגיע לאוויר המחיצות מגורשת דווקא בזריקת הגט מהגג לחצר, ואילו בזריקתו מהחצר לגג ציינה המשנה בסתם שהאשה מגורשת ברגע שמגיע לאוויר הגג, ולא כתבה במפורש מה הדין כשנמחק או נשרף.

על כך עונה הרמב"ן (שם):

משום דאורחא דמילתא נקט, למעלה בגג שכיח רוח מצויה ושאינה מצויה, ואם נטלתו הרוח בהא קתני מתני' דמגורשת מיד, ובחצר שכיחי מים ואש, ומשום הכי קתני נמחק או נשרף.

כלומר: הדינים נכונים בכל המקרים, אלא שבחצר שכיחים יותר מקרים של מים שמוחקים את הגט או אש ששורפת אותו, ולכן נאמרו דינים אלו ביחס לחצר – אך הם נכונים גם במקרה של גג. לפי זה, המקרים של "דרך עליה" ו"דרך ירידה" וכו' יהיו שייכים גם בזריקה מחצר לגג, ולא רק בזריקה מגג לחצר, וכך אומר גם הב"ש (שם ס"ק ו).

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (גירושין פרק ה הל' ג-ה) למד את הסוגיה בדרך אחרת:

היתה עומדת בראש הגג שלה והוא מלמטה בחצרו וזרקו לה למעלה, כיון שהגיע לאויר מחיצות המעקה, או לפחות משלשה סמוך לגג – נתגרשה, ובלבד שינוח, אבל אם נמחק או נשרף קודם שיגיע לה, אע"פ שנמחק אחר שהגיע לאויר מחיצות או אחר שהגיע לפחות משלשה סמוך לגג, כגון שנשבה הרוח והעלתו ונמחק או נשרף – הואיל ואינו הולך לנוח אינו גט, ולא נתגרשה.

היה הגג שלו והוא מלמעלה בו והיא מלמטה בחצר שלה וזרק לה גיטה, כיון שיצא הגט ממחיצות הגג והגיע למחיצות מקומה שהיא עומדת בו – נתגרשה.

זרקו לרשותה לתוך האש ונשרף, או לתוך המים ואבד – אינו גט, אבל אם הגיע לרשותה⁴ ואחר כך באה אש ושרפתו – הרי זה גט.

³ ניתן לומר שבעצם בכל נתינת גט ישנן שתי פעולות: הוצאה מרשותו של הבעל וקבלה לרשותה של האשה. רש"י תופס שבזריקת גט ישנו רגע מדויק שבו פעולת הנתינה נגמרת ומתחילה פעולת הקבלה, והוא הרגע שבו נמצא הגט בשיא הגובה. לכן, לשיטתו עד לרגע זה לא שייך לומר שהאשה קיבלה את הגט.

מעיון ראשוני בשיטת הרמב"ם עולות כמה קושיות. האחת היא קושיית הרמב"ן (שם):

ותימה מן הר"מ הספרדי ז"ל, שכתב "כיון שהגיע לאויר מחיצות המעקה או לפחות מג' סמוך לגג נתגרשה ובלבד שינוח, אבל אם נמחק או נשרף הואיל ואינו הולך לנוח אינו גט", וזה אי אפשר, שנאמר "הרי זו מגורשת" ואם נמחק הגט או נשרף אינה מגורשת, אלא אם היה שם משעה ראשונה רוח שנטלתו דהו"ל אויר שאין סופו לנוח ולא מינטר ביה ודאי אינה מגורשת.

כלומר, איך ייתכן שבשעה שהגיע הגט לאוויר המחיצות נתגרשה, ולאחר שנשרף פתאום התבטלו הגירושין? דבר כזה שייך רק אם בשעה שהגיע הגט לאוויר המחיצות כבר היה ברור שהוא עומד להישרף.

קושיה נוספת, העולה מלשון המשנה עצמה, מקשה הר"ן משמו של הרמב"ן (מא. בדפי אלפס ד"ה תנן):

וזה אי אפשר, שאם כדבריו היכי תנן מגורשת סתם, כיון שנשרף או נמחק אינה מגורשת?

כלומר, המשנה אמרה סתם שמגורשת משעה שהגיע הגט לאוויר המחיצות, ומאין הסיק הרמב"ם את דבריו – שכל עוד לא נח הגט האשה אינה מגורשת? נוסף לכך, לא מצאנו בדברי הרמב"ם שום חילוק בין דרך ירידה לדרך עלייה, וקשה מדוע הוא מתעלם בדבריו מגמרא מפורשת, שלא מצאנו מי שיחלוק עליה. על קושיות אלו עונה הר"ן (שם):

אבל לפי דעתי, הרמב"ם ז"ל... אינו אומר כן, אבל הוא סובר דברישא דמתניתין, דהיתה עומדת בראש הגג איכא דרך עליה ודרך ירידה, דדרך עליה היינו קודם שמתחיל הגט לירד, ודרך ירידה היינו משמתחיל הגט לירד, ומשום הכי לא תנא ברישא "הרי זו מגורשת", משום דאיכא גוונא דלא היא מגורשת, דהיינו נמחק או נשרף דרך עליה. אבל בסיפא, דהוא למעלה והיא למטה, מסתמא לעולם הוא דרך ירידה... וכי אמרינן "לא שאנו אלא שנמחק דרך ירידה אבל דרך עליה לא", מפרש לה ז"ל... דרך ירידה בסיפא דמתניתין, אבל דרך עליה ברישא אינה מגורשת, ומ"מ לא מצי תני ברישא "נמחק או נשרף הרי זו מגורשת", משום דלאו מילתא פסיקתא הוא, שאילו נמחק קודם שירד לנוח אינה מגורשת. ומיהו ודאי אם נמחק לאחר שהיה יורד לנוח מגורשת.

⁴ ישנן נוסחאות אשר גורסות ברמב"ם כאן את המילה "ונח", אך ראה ב"לחם משנה" במקום, שכבר הקשה על גרסה זו, ועיין בשינויי נוסחאות במהדורת פרנקל, שהגרסה הנכונה היא ללא המילה "ונח", וכן הוא במהדורת הרב קאפח.

כלומר, לדעת הר"ן גם הרמב"ם סובר שהכול תלוי בשאלה אם הגט נמחק בשעה שעלה כלפי מעלה או לאחר שהתחיל לרדת; אלא שכאשר הבעל זורק מלמעלה ללמטה, לרוב אין כלל דרך עלייה. לכן המשנה אומרת בסתם שגם אם נמחק הגט – הרי זו מגורשת. אלא שהגמרא מוסיפה שדווקא בסיפא של המשנה הגט יורד תמיד, אך ברישא – שהגט קודם עולה ורק אחר-כך יורד, הדבר תלוי בשאלה מתי הגט נמחק או נשרף. לכן המשנה לא הזכירה ברישא שאם נמחק או נשרף הגט קודם שנת, האשה מגורשת – כיוון שהדבר תלוי בכיוון תעופתו של הגט בשעה שהתכלה.

על-פי זה יש לומר שתמיד נכונות הלכות דוה – שבהן דין הרמב"ם במקרה שהגט נזרק מהגג לחצר, ואומר שברגע שהגיע הגט לאוויר המחיצות של החצר האשה מגורשת, אף-על-פי שנשרף או נמחק קודם שנת, כל עוד הגט קדם לדלקה. אך הלכה ג, שבה מדובר במקרה של זריקה מחצר לגג – ובה כותב הרמב"ם שאם נשרף או עף הגט קודם שנת אינה מגורשת – נכונה רק במקרה שהגט היה בשעת עלייתו, והרמב"ם אינו מדבר כלל על מקרה שבו הגט נמצא כבר במצב של תעופה כלפי מטה – שאז באמת יודה הרמב"ם שהאשה מגורשת אף-על-פי שנשרף הגט.

אלא שאוקימתא זו של הר"ן בדברי הרמב"ם קשה, שהרי עיקר החלוקה ברישא בין דרך עלייה לדרך ירידה חסרים מדברי הרמב"ם⁵. לא שייך לומר שהרמב"ם נקט בלשון המשנה, שאינה מחלקת בין הדרכים, כדרכו שלא להביא מקרים שלא נאמרו במפורש – שהרי הגמרא עצמה הזכירה חילוק בין דרך ירידה לדרך עלייה, חילוק שעל-פי הר"ן מופיע ברמב"ם בצורה חלקית בלבד, אף-על-פי שהדברים מפורשים בגמרא.

אך ה"מגיד משנה" (שס) הבין אחרת את דברי הרמב"ם:

דע שהוא מפרש הא דלא לנו אלא שנמחק דרך ירידה וכו', דהכי קאמר: לא לנו שנמחק או נשרף הרי זו מגורשת... אלא דרך ירידה, פירוש: בסיפא דמתניתין שהוא מלמעלה והיא מלמטה וזורקו לה דרך ירידה... אבל נמחק דרך עליה, פירוש ברישא דמתניתין שהיא מלמטה והוא מלמעלה, אינה מגורשת.

כלומר, לדעת ה"מגיד משנה" מתפרשות המילים "דרך ירידה" ו"דרך עליה" שבגמרא לא כפירוש רש"י – שמדובר בכיוון הגט באותו רגע (אם הוא מגביה או מנמיך), אלא בכיוון הכללי של הגט: אם הבעל למטה והאשה למעלה נחשב תמיד דרך עלייה, אף לאחר שהגט משנה כיוון ומתחיל להנמיך, ולהיפך נחשב תמיד דרך ירידה. בכך מתיישבים היטב דברי הרמב"ם, שכתב שכאשר האשה למעלה והבעל למטה "נתגרשה, ובלבד שינוח", ואילו במקרה ההפוך מגורשת אף אם לא נח (ובלבד שקדם הגט לדלקה, כדברי הגמרא בהמשך).

⁵ וכך גם מקשה על הר"ן ה"חזון איש" (אבה"ע סימן קמז ס"ק ה).

ונראה שהמקור של הרמב"ם לכך שדרך ירידה ודרך עלייה תלויות במיקומם של הבעל והאשה – ולא בכיוון הגט באותו רגע – הוא מהמשנה עצמה⁶, שמביאה את המקרה של איבוד הגט רק במקרה שהבעל למעלה והאשה למטה:

הוא מלמעלה והיא מלמטה וזרקו לה, כיון שיצא מרשות הגג, נמחק או נשרף – הרי זו מגורשת.

על כך אומרת הגמרא שמדובר דווקא בדרך ירידה, כלומר במקרה המופיע במשנה, אך בדרך עלייה (הרישא של המשנה: "היתה עומדת על הגג") אינה מגורשת אם נמחק. אלא שלפי הסבר זה מקשה ה"מגיד משנה":

למה אמרה המשנה "כיון שהגיע לאויר הגג הרי זו מגורשת", ומה הועיל לנו מאימתי היא מתגרשת, כיון שהוא תלוי בהנחה דלבסוף? יש לומר דנפקא מינה אם קידשה אחר משהגיע לאויר הגג וקודם שינוח, אי נמי אם מת הבעל בינתיים או אם ביטלו בינתיים.

כלומר, על-פי הבנתו של ה"מגיד משנה" ברמב"ם, כאשר הבעל זרק גט למעלה, לעבר אשתו שנמצאת על הגג, האשה מתגרשת בשעה שהגט מגיע לאוויר המחיצות – על כל המשתמע מכך: קידושי האשה לאחר תופסים, אי אפשר לבטל את הגט וכו' – אך זאת רק בתנאי שבסופו של דבר ינוח הגט.

בכך נפתרות שלוש הקושיות שהקשינו לעיל על שיטת הרמב"ם: האשה אמנם מגורשת מיד כשהגיע הגט לאוויר המחיצות, אך אם הוא ילך לאיבוד יתברר למפרע שאין זה גט; המשנה שנתה בסתם "מגורשת", להודיע לנו את זמן הגירושין, ולא את **עצם מציאותם**; והחילוק בין דרך ירידה לדרך עלייה מופיע בדברי הרמב"ם, אלא שהוא שונה מפירושו של רש"י.

אלא שעדיין קשה, מהי הסברה לחלק בין בעל שזורק את הגט מלמעלה למטה – שאז אין צורך שיגיע הגט בפועל לקרקע כדי שתהיה מגורשת, לבין זריקה שלו מלמטה למעלה – שאז יש צורך בכך?⁷

ה"מגיד משנה" מסביר את החילוק בין זריקה כלפי מעלה – המצריכה שהגט ינוח, לבין זריקה כלפי מטה – שבה אין צורך כזה:

...דרך ירידה, וכיוון שהוא כדרך תנועתו הטבעית שדרכו לירד, אם נשרף או נמחק הרי זו מגורשת אע"פ שלא נח, כיוון שהיה הולך לנוח, אבל נמחק דרך

⁶ וכך ניתן לדייק מדברי ה"מגיד משנה" עצמו.

⁷ על שיטת רש"י לעיל בהסבר "דרך ירידה" ו"דרך עלייה" אין שום קושי, כפי שהוא מסביר בעצמו, שדרך סילוקו (כלומר כשהוא נע כלפי מעלה) אינו נקרא דרך הנחתו לבוא ברשותה; לעומת שיטת הרמב"ם, שלפיה אין כלל הבדל מהו כיוונו של הגט בשעה שהתכלה.

עליה... אינה מגורשת, כיוון שהבעל היה צריך להעלות הגט שלא כדרך תנועתו הטבעית, כל שלא נח לבסוף אינה מתגרשת, דמעיקרא לאו למינח קאי, פירוש **שלא היה כח הבעל דרך הנחתו שהוא בירידה.**

מפשט דבריו של ה"מגיד משנה" משמע שסיבת החילוק בין זריקה כלפי מטה לזריקה כלפי מעלה היא שבזריקה כלפי מטה מי שמביא להנחת הגט הוא הבעל, ואילו בזריקה כלפי מעלה הבעל אינו זה שבסופו של דבר מביא את הגט לרשותה של האשה, אלא כוח המשיכה הוא הפועל זאת, ולכן אינה מתגרשת⁸ – אלא שעל כך מקשה ה"חזון איש" (אבה"ע סימן קמו ס"ק ה):

קשה, דהרי סוף סוף אין כאן פסול בנתינה והיא מתגרשת בנתינה זו, והנידון הוא אם גט זה קיים או לאו בר קיימא הוא, שסופו להישרף, וכיוון דגט קדם לדליקה מקרי בר קיימא, ולמה לא תהא מתגרשת...?

כלומר, הפסול העולה מדברי ה"מגיד משנה" הוא פסול בנתינה, ואילו הפסול המופיע בגמרא וברמב"ם הוא פסול בהנחה, וכלשון הרמב"ם: "הואיל ואינו הולך לנוח", ומה אכפת לנו שזה בניגוד לכיוון תנועתו הטבעית?

נוסף לכך הקשה ה"חזון איש", שאם זה כדברי ה"מגיד משנה", שהפסול נעוץ בכך שהבעל אינו נותן את הגט בכוחו, מדוע אם הגט נח בסופו של דבר תהיה מגורשת – והרי ההנחה לא הייתה בסופו של דבר בכוחו של הבעל?

לכן נראה לומר בדעת הרמב"ם (וייתכן שזו גם כוונת ה"מגיד משנה" – שלא כהבנת ה"חזון איש" בדבריו) שכדי להתגרש אין צורך בהנחת הגט בפועל, אלא מספיקה הנחה בכוח, כלומר שאף-על-פי שהגט לא מונח עדיין, הוא הגיע למצב שבו ברור לנו שהוא ינוח. מצב כזה קיים כאשר הגט הגיע לתוך אוויר המחיצות. אמנם, כל זה נכון רק אם בסופו של דבר ההנחה גם התממשה בפועל – שאז התברר למפרע שבאמת הייתה הנחה בכוח, אך כאשר בסופו של דבר לא התקיימה ההנחה, יש להבחין בין שלושה מקרים:

1. כאשר קדמה הדלקה לגט – הרי מתחילה היה ברור שהגט ילך לאיבוד, ואין כלל הנחה בכוח.
2. כאשר הגט נזרק מלמעלה למטה, כיוון שמתחילת תנועתו הוא נזרק בכיוון ההנחה, ובשעת זריקת הגט אין שום גורם שאמור להפריע להנחתו – ברגע שהגט נכנס לתוך אוויר המחיצות הוא נחשב כמונח בפועל, ואין זה משנה אם בסופו של דבר הוא נח או לא.

⁸ ניתן אמנם להבין את דברי ה"מגיד משנה" באופן אחר, כפי שיוסבר בהמשך, אך ה"חזון איש" שמוכא כאן ודאי הבין את שיטתו באופן זה.

3. כאשר הגט נזרק מלמטה למעלה, הרי בשעת הזריקה לא היה ברור אם בסופו של דבר הגט ינוח, כיוון שכאן כיוון הזריקה אינה ישירות אל המקום שאליו אמור הגט להגיע (הגט צריך להיזרק בקשת על מנת שיגיע, וכמו שרואים – שכשזורקים מלמעלה למטה הגט רק יורד, וכשזורקים מלמטה למעלה הוא קודם עולה ואחר-כך יורד⁹), ולכן בשעה שהגט מגיע לאוויר המחיצות האשה מגורשת – אך רק בתנאי שהגט נח בסופו של דבר. אז אנחנו אומרים שהוברר למפרע שבשעת ההגעה לאוויר המחיצות הייתה הנחה בכוח, שבסופו של דבר התממשה.

אפשרות אחרת להסביר את החילוק של הרמב"ם בין זריקה כלפי מעלה לזריקה כלפי מטה (הסיבה להבדל בין המקרה השני למקרה השלישי¹⁰) היא על-פי דברי הרמב"ן שראינו לעיל, האומר שבגג שכיחה רוח ובחצר שכיחה דלקה. לכן, כשהבעל זורק כלפי מטה, אם אין דלקה האשה מגורשת מיד כשהגיע הגט לאוויר המחיצות – כיוון שאז הוא מונח בכוח, אך כאשר הוא זורק כלפי מעלה, ישנו חשש מצוי שאף אם עכשיו אין רוח, היא יכולה להגיע בכל רגע (בניגוד לדלקה, שאין זה מצוי שתתלקח בפתאומיות) ולהעיף את הגט משם – ולכן רק בשעה שהגט נוחת על הגג מוברר למפרע שבשעה שהגיע לאוויר המחיצות כבר היה מונח בכוח.

לדעתי, ניתן לדייק ברמב"ם יותר את האפשרות השנייה – שהרי לאחר שהרמב"ם כותב (הל' א) שאם במקרה שזרק כלפי מעלה נמחק או נשרף הגט לאחר שהגיע לאוויר המחיצות אינה מגורשת, הוא מביא כדוגמה: "כגון שנשבה הרוח והעלתו ונמחק או נשרף", אף-על-פי שלכאורה הדבר מיותר¹¹; ולפי דברינו יש לומר שהרמב"ם נקט דווקא דוגמה זו, משום ששכיחות הרוח בגג היא הגורמת לחילוק בין גג לחצר בצורך בהנחת הגט בפועל, על מנת שיוברר למפרע שהייתה הנחת הגט בכוח.

בין לפי ההסבר הראשון ובין לפי ההסבר השני, העיקרון הוא שכאשר ישנה סבירות כמעט ודאית שהגט ינוח ברשותה – משעה שהגיע לרשותה היא מגורשת. כאשר ישנו ספק בכך, היא תהיה מגורשת משעה זו רק אם נח בסוף, וכאשר ברור שלא ינוח היא אינה מגורשת. ההבדל בין ההסברים הוא רק ברמת הוודאות שהגט יגיע בשלום ליעדו.

ויש לומר שהסיבה שהביאה את הרמב"ם לומר שהנחת גט בכוח נקראת כבר הנחה¹² היא דברי הגמרא, המחלקים בין הנחה לעניין שבת לבין הנחה לעניין גט – שבגט הדבר תלוי בשמירתו, ולכן גט שיש בו הנחה בכוח נקרא שמור.

⁹ רמז לדבר ניתן למצוא בדברי הגמרא (סנהדרין עז:), האומרת שאבן שנזרקה כלפי מעלה נחשבת "כחור", ואילו אבן שנזרקה ואחר-כך יורדת לצדדים נחשבת "כח כחוש", ואם כן יש כאן דרגת ביניים.

¹⁰ אלא שאפשרות זו אינה יכולה להיכנס בדברי הרמב"ם "מגיד משנה", המחלק ביניהם מצד כיוון התנועה של הגט.

¹¹ ועיין ב"חזון איש" שם, שהקשה מה הוסיף לנו הרמב"ם באמרו "כגון שנשבה הרוח".

¹² כאשר החילוק בין המקרים הוא רק מה נקרא הנחה בכוח.

נתינת גט בשני גגות

על-פי ההסבר הנ"ל ברמב"ם – שאשה מגורשת מרגע שהגט מונח בכוח, אך לעתים רק ההנחה בפועל מגלה למפרע שהגט היה כבר מונח בכוח – ניתן להסביר הלכה נוספת ברמב"ם. הגמרא בהמשך (עט:), בהמשך לחילוקים בין הוצאה בשבת לבין נתינת גט, מביאה מקרה נוסף:

הא דאמר רב יהודה אמר שמואל: לא יעמוד אדם בגג זה ויקלוט מי גשמים מגגו של חבירו, שכשם שדיוורין חלוקין מלמטה כך דיוורין חלוקין מלמעלה – הני מילי לענין שבת, אבל לענין גט משום קפידא הוא, וכולי האי לא קפדי אינשי.

ומסביר רש"י:

והא דאמר רב יהודה: לא יעמוד אדם על גגו ויקלוט מי גשמים – הצפין על גגו של חבירו, דהוי מוציא מרשות לרשות אם לא עירבו, שאע"פ שאינם דרים על הגגות שייך נמי בהו איסור חילוק רשות.

הני מילי – דחלוקת רשויות גגין כרשויות בתים, לענין שבת.

אבל בגיטין – היו לו שני גגין סמוכין זה לזה והשאלה מקום בזה לקבל את גיטה וקיבלתו בזה, לא אמרינן הכא רשויות חלוקות, דהא דאמרן לעיל תרי מקומות לא מושלי אינשי משום קפידא הוא, יש משאיל חצרו ומקפיד על ביתו, אבל כולי האי גגין סמוכין ואין תשמיש רגיל בהן לא קפדי אינשי.

כלומר, לפי רש"י הגמרא מחדשת לנו שאף כי לענין שבת שני גגות נחשבים לרשויות נפרדות, אדם שהשאל לקבל גג על מנת שייחשב כרשותה ותוכל לקבל בו גט, וקיבלה את הגט בגג אחר שלו – תהיה מגורשת, כיוון שבגגות הוא איננו מקפיד להשאיל לה דווקא גג זה ולא אחר. כפירושו של רש"י נקטו גם הראב"ד (גירושין פרק ה הל' יא), הרשב"א (עט: ד"ה "ואם תאמר"), הטור (סימן קלט), וכן פסק השו"ע בסתם (שם סעי' יב).

ולכאורה אין זה דומה למקרה של שמואל, ששם מדובר על שני גגות השייכים לאנשים שונים. על כך אומר הרשב"א (שם):

והא דגיטין לאו למימרא שיהא ממש כעין הא דשמואל, דזרק לה בגגו ונח בגגו של חבירו, דבכי הא ודאי אינה מגורשת עד שיגיע גט לידה.

כלומר, הדבר אינו דומה לגמרי, ובגיטין לא ייתכן להעמיד את המקרה בשני גגות של אנשים שונים – שבזה פשיטא שאינו נחשב כרשותה, ואינה מגורשת. וכן בהמשך דברי הרשב"א: "דגג של נכרי [מישהו זר] היאך קני לה?"

על כן תמוהים ביותר דברי הרמב"ם (שם הל' יא) בנידון:

היתה עומדת על גגה וזרקו לה ונפל בגג אחר סמוך לו – אם יכולה לפשוט ידה וליטלו הרי זו מגורשת, שאע"פ שדירורין חלוקין למעלה כשם שהן חלוקין למטה, אין בני אדם מקפידין על מקום כיוצא בזה.

מפשוט לשון הרמב"ם משמע שאין זה משנה אם הגג הוא של הבעל או של מישהו אחר, וכן תפסו בפשיטות הראב"ד (שם), הרשב"א (שם), הטור (שם) והר"ן (דף מא. בדפי אלפס ד"ה גרסינו), וכן פסק השו"ע (שם) ב"ש אומרים".

לכן אומר ה"אור שמח" (שם הל' ט), שכדי להבין את דברי הרמב"ם (בהל' יא), צריך לומר שהלכה זו היא חלק מהל' י, שבה אומר הרמב"ם:

זרק לה גיטה לרשותה ועבר בתוך רשותה שהיא עומדת בה ונפל חוץ לרשותה – אע"פ שעבר בפחות משלשה סמוך לארץ, אינה מגורשת עד שינוח ברשותה¹³.

ועל כך אומר הרמב"ם את דבריו בהל' יא – שאם האשה יכולה ליטול את הגט מתוך גגה הריהי מגורשת. כלומר, לא תמיד האשה מגורשת כאשר היא יכולה ליטול את הגט מגג אחר, אלא רק כאשר הוא קודם עף ברשותה בתוך שלושה טפחים מהארץ¹⁴.

ה"אור שמח" מוסיף ומחדש שכאשר האשה יכולה ליטול את הגט בגג אחר אם היא פושטת את ידיה – היא מגורשת למפרע כבר מרגע שהגיע הגט לרשותה לתוך שלושה טפחים מהקרקע, וכדברי ה"מגיד משנה" שראינו לעיל לגבי זריקת גט מגג לחצר.

ולפי שיטתנו הדברים מבוארים, שכאשר הגט נזרק מרשות אחרת לחצרה האשה מגורשת כבר ברגע שהגט נח בכוח – כלומר נמצא בתוך אוויר המחיצות או בתוך שלושה טפחים סמוך לקרקע – אך הגדרת 'מונח בכוח' היא רק כאשר הוא עומד לנוח בפועל. לכן, אם הגט יצא מרשותה מוכח שהוא מעולם לא עמד לנוח בפועל, ואינה מגורשת¹⁵. אמנם, ממשך הרמב"ם ואומר, אם הגט נח בגג אחר באופן שהיא יכולה לפשוט את ידה ולקחת אותו – היא מגורשת, כיוון שאנשים אינם מקפידים בגגותיהם כל-כך, ולא יהיה אכפת להם אם אדם אחר ייקח דבר שנפל ברשותם אם אינו צריך להיכנס אליה.

¹³ ה"אור שמח" כיוון בכך מעצמו לחלוקת ההלכות המקורית ברמב"ם, אשר לפיה (כמו שמופיע ברמב"ם בהוצאות פרנקל וקאפח) הלכות י ו-יא הן באמת הלכה אחת, ולא שתי הלכות נפרדות.

¹⁴ ראה דברי הגמרא (עט.), שמשווה בין גט שנמצא באוויר המחיצות לגט שנמצא בתוך שלושה טפחים מהקרקע.

¹⁵ ואע"פ שבבבא מציעא (יב.) מסתפקת הגמרא אם אוויר שאין סופו לנוח כמונח דמי לעניין מקרה כזה, אומר ה"מגיד משנה" בהל' י שהרמב"ם למד מסוגייתנו שנפשטה הבעיה ואינו כמונח – בניגוד לתוספות (גיטין עט. ד"ה דרך עליה) ולרשב"א (שם ד"ה הא דאמרינן), שמחלקים אם קדמה דלקה לגט שהולך לאיבוד לבין מי שזרק ויצא מצד אחר. ונראה שהראשונים ממשיכים בשיטתם, שדווקא בקדמה גט לדלקה אינו גט, אך הרמב"ם, ששיטתו בוריקה כלפי מעלה שאינו גט אם לא נח, ואף-על-פי שאלמלא היה קורה משהו היה נח – כל שכן במי שזרק ונכנס מצד אחד ויצא מצד אחר, ששם הוברר שמלכתחילה כלל לא עמד לנוח.

וצריך לומר שהסיבה לכך אינה משום שהאשה זכתה בגט ברשותו של מישהו אחר – היא זכתה בו בשעה שהגט עבר ברשותה, אלא שכדי שהגט ייחשב מונח בכוח הוא צריך להיות שמור¹⁶, ואם האשה יכולה לפשוט את ידיה ולקחת את הגט בלא שמישהו ימנע זאת ממנה (כיוון שבגגות אנשים אינם מקפידים על דבר כזה), הרי הגט נחשב שמור מספיק על מנת שההנחה שהייתה בכוח תיחשב להנחה.

לפי זה גם מובן יותר הקשר לסוגיה הקודמת של "דרך עליה" ו"דרך ירידה" – שהרי גם כאן ישנו מקרה שבו מציאות מסוימת מגלה למפרע שהגט כבר היה מונח בכוח, והגירושין חלו מקודם^{17 18}.

"היתה ידה כקטפרס"

על-פי החילוק הנ"ל בין גט שמונח בכוח לגט שמונח בפועל, ניתן להסביר הלכה נוספת ברמב"ם, המובאת בפרק ה. הגמרא (ע.ח): אומרת:

אמר רב יהודה: היתה ידה עשויה כקטפרס וזרקו לה, אף על פי שהגיע גט לידה – אינה מגורשת. אמאי? הא כי נפיל – בארבע אמות דידה קא נפיל! בדלא נח. ותיגרש מאוירא דארבע אמות! תפשוט דבעי רבי אלעזר: ארבע אמות שאמרו, יש להן אויר או אין להן אויר? תפשוט דאין להן אויר, הכא במאי עסקינן – בעומדת על גב הנהר, דמעיקרא לאיבוד קאי.

ומסביר רש"י את המילה "קטפרס": מדרון, ראשי אצבעותיה מטין לקרקע, שלא פשטה ידה זקופה כדרך פושטי יד.

כלומר, הגמרא עוסקת במקרה שבו הבעל זרק גט לעבר האשה ופגע בידיה, ומשם נפל לארץ – שאם נח בתוך ארבע אמות שלה היא מגורשת¹⁹; אם היא עומדת על גב הנהר, שכבר בשעת הזריקה ברור היה שהגט יפול לנהר – אינה מגורשת; ובמקרה שבו הייתה אפשרות שינוח אך בפועל לא נח אלא קרה לו משהו, וכדברי רש"י: "כשנפל מתוך ידה נשרף, וקבלה שבא לידה לאו קבלה היא" – אז שייכת בעייתו של ר' אלעזר, אם הגט עבר בתוך ארבע אמות ממנה באוויר היא מגורשת.

על-פי זה נפסק להלכה בשולחן ערוך (סימן קלט סעי' טו):

¹⁶ כפי שהגמרא הגדירה את הגירושין בכך שהגט שמור אצל האשה.

¹⁷ כאשר לראשונים האחרים באמת אין כאן קשר ממשי, אלא היות שהגמרא חילקה בסוגיה הקודמת בין גט לשבת היא הביאה חלוקות נוספות.

¹⁸ וראה ב"אור שמח" (שם) איך הוא מסביר על-פי זה את הדמיון לשבת; ולפי הרמב"ם, שגם בגט מדובר על שני גגות של שני אנשים שונים, ולא על שני גגות של אותו אדם – הדברים מובנים יותר.

¹⁹ ראה במשנה (ע.ח. בגמרא) ובראשונים לגבי קניין ד' אמות בגט, ואין כאן מקומו.

היה ידה קטפרס, וזרק הגט על ידה ונפל לארץ, אם נפל לתוך ארבע אמות שלה ונח – הרי זו מגורשת. ואם לא נח בתוכן, אלא נתגלגל מיד מתוכה לחוצה להן – הרי זו ספק מגורשת. נפל לתוך הים או לתוך האש – אינה מגורשת; והוא שתהא על גבי המים או סמוך לאש, שמתחלת נפילתו לאיבוד היה עומד.

אך הרמב"ם (שם, ה' יב) פוסק רק בצורה חלקית כדברי הגמרא:

היתה ידה קטפרס וזרק הגט על ידה ונפל לארץ, אם נפל לתוך ארבע אמות שלה ונח הרי זו מגורשת. נפל לתוך הים או לתוך האש – אינה מגורשת, והוא שהיתה עומדת על גבי המים או סמוך לאש, שמתחלת נפילתו לאיבוד היה עומד.

כלומר, הרמב"ם מביא את המקרה שבו ודאי מגורשת (נפל בתוך ארבע אמות) ואת המקרה שבו ודאי אינה מגורשת (מתחילתו היה עומד לאיבוד), ומשמיט את מקרה הביניים, שבו היא ספק-מגורשת: שלא היה הולך לאיבוד מתחילתו, אך בסופו של דבר לא נח בתוך ארבע אמות.

וכבר ה"מגיד משנה" וה"לחם משנה" (שם) מעירים על הרמב"ם שהשמיט את מקרה הביניים, אך אומרים שמוכרח מדיוק הרישא והסיפא שברמב"ם שגם הוא מודה שבמקרה הביניים האשה היא ספק-מגורשת, כיוון שהיא מגורשת דווקא כשנח, ואינה מגורשת דווקא כשמתחילתו היה עומד לאיבוד – ואם כן קשיא רישא לסיפא אם לא נאמר שכשמעיקרו עמד לנוח ובסוף לא נח היא ספק-מגורשת. אך סוף עדיין קשה, מדוע לא כתב הרמב"ם במפורש את החילוק האמצעי?

ואמנם, ניתן היה לומר שהרמב"ם לא כתב זאת כיוון שלא היה צורך בכך – שהרי הדברים נלמדים מדיוק של הרישא והסיפא, אך במקרים רבים שבהם יש שלושה חילוקים הרמב"ם הביא בספרו גם את המקרה שבו יש ספק, אף-על-פי שניתן היה לדייק כך משני החילוקים האחרים (למשל: אישות פרק ב ה' ח; שם פרק ג ה' ב וה' יד; שם פרק ד ה' כב; איסורי ביאה פרק ה ה' יד ועוד).

אמנם, על-פי מה שכתבנו לעיל, שכאשר הגט נחשב כמונח בכוח – האשה מגורשת משעה זו, אף-על-פי שעדיין לא נח בפועל, ניתן ליישב את השמטת הרמב"ם בכך שאם היה כותב שבמקרה שהגט לא נח האשה הייתה ספק-מגורשת, היינו חושבים שכל ספקו של ר' אליעזר לגבי אוויר ארבע אמות הוא רק במקרה שהגט לא נח, אם זה נחשב שהיה מונח בכוח או לא – וכיוון שלא נפשט ספקו האשה היא ספק-מגורשת. אך באמת, יש עוד נפקא מינא לספקו של ר' אליעזר, והיא במקרה שהגט נח – מאימתי האשה מגורשת: אם רק משעה שהגט נח, או כבר משעה שהגיע לאוויר ארבע אמות, ולכן הרמב"ם לא הזכיר את המקרה של ספק-מגורשת, כיוון שלא רק עליו נאמר ספקו של ר' אליעזר.

ואמנם, היה מקום לשאול מדוע הרמב"ם לא הזכיר גם שהאשה ספק-מגורשת במקרה שלא נח, וגם שכאשר נח ישנו ספק מאימתי מגורשת, אך זה כבר מתבאר בהלכות הקודמות – שכאשר

דבר נחשב מונח מתחילתו, מאותו רגע שהיה נחשב כמונח האשה מגורשת, וכאן הרמב"ם רק רצה שיהיה דיוק כללי שיש ספק באוויר ארבע אמות, ואותו נשליך לדברים הידועים לנו כבר.

על-פי ההסבר של "מונח בכוח", נראה שיש מקום גם ליישב קושיה נוספת: "יד המלך" מקשה על ההלכה הזו ברמב"ם, מדוע בהל' י לגבי מי שזרק גט מצד זה ועבר לצד אחר בתוך שלושה טפחים פסק הרמב"ם שאוויר שאין סופו לנוח לאו כמונח דמי ואינה מגורשת, ואילו כאן היא ספק-מגורשת.

ויש ליישב את קושייתו בפשטות, שבמי שזרק מצד זה והלכה מצד אחר מדובר בכך שכבר מתחילת הזריקה היה ברור שהגט לא ינוח ברשותה – ולכן אינה מגורשת, ואילו ספקו של ר' אליעזר לגבי אוויר ארבע אמות מדבר רק במקרה שבו היה אמור לנוח, אם באוויר ארבע אמות נחשב כמונח בכוח אף מחוץ לשלושה טפחים מהקרקע²⁰, ונפקא מינא לשני דברים, כמו שכתבנו: כשנח – ממתי תהיה מגורשת, וכשהיה אמור לנוח על-פי הזריקה ובסוף לא נח – אם תהיה מגורשת.

ונראה שניתן לדייק זאת מדברי הרמב"ם, האומר שהמקרה שבו אינה מגורשת הוא כאשר הגט נפל לאש או למים כאשר עמדה סמוך להם, שמתחילת נפילתו היה הולך לאיבוד – ומשמע שהספק הוא במקרה שבשעת הזריקה לא היה הגט הולך לאיבוד ואחר-כך באו אש או מים²¹, אך במקרה שכבר בתחילת הזריקה לא היה סופו לנוח בתוך ארבע אמות, דינו כגט שהיה הולך מתחילתו לאיבוד, וברור שאינו מגורשת – כמו במקרה שזרק גט מצד אחד והלך לצד אחר ונפל מחוץ לרשותה (הל' י).

כל זה לעומת דברי הטור והשו"ע (שם), האומרים שהמקרה שבו האשה ספק-מגורשת הוא שהגט נתגלגל מחוץ לארבע אמות, ולכאורה משמע שכך שאפילו אם מכוח הזריקה הוא נתגלגל כך – ואם כן מלכתחילה לא היה אמור לנוח בתוך ארבע אמות. ואמנם, ניתן היה לומר שהטור והשו"ע סוברים כמו הראשונים החולקים על הרמב"ם (ראה הערה 15) וסוברים שגם במי שזרק מצד אחד ועבר לצד אחר ונחת מחוץ לרשותה האשה ספק-מגורשת – אך בסימן זה פסק הטור כמו רמב"ם, וכן פסק השו"ע (סעי' ה) בסתם, והביא את דעת החולקים רק ב"יש אומרים".

בעקבות קושיה זו אומר הב"ש על דברי הטור והשו"ע במקרה של ספק:

והיינו אויר שסופו לנוח, אלא שמחמת איזה סיבה לא נח, ובתחילת הזריקה היה סופו לנוח; אבל אם מחמת זריקתו שזרק בכח נתגלגל – אז היה בתחילה אויר שאין סופו לנוח.

²⁰ וזהו גם תשובת הב"ש שתובא בהמשך.

²¹ כדברי רש"י שהובאו לעיל.

בהמשך הוא מביא הסבר נוסף, שכיוון שארבע אמות קונות רק תקנת חז"ל, ייתכן שהם הרחיבו את תקנתם אפילו לגבי אוויר שאין סופו לנוח.

אך לפי מה שדייקנו בדברי הרמב"ם אין כלל צורך בתירוץ השני. דווקא בטור ובשו"ע תירוצו הראשון של הב"ש דחוק, כיוון שהם הזכירו מקרה שהתגלגל ויצא, אך ברמב"ם, שבו נראה שמקרה הספק הוא בדלקה שקרתה לאחר שזרק – דבריו הראשונים מסתדרים היטב, ועל-פי דבריו הדבר מוכרח, כיוון שכל ספקו של ר' אליעזר הוא באוויר ארבע אמות שסופו לנוח, אם הוא נחשב כמונח בכוח ודינו כשלושה טפחים מהקרקע וכאוויר המחיצות בתוך רשותה.

סיכום

במאמר זה ניסינו לבדוק את שיטתו של הרמב"ם בצורך בהנחת הגט, והגענו למסקנה שעל-פי הרמב"ם ישנו מושג של הנחה בכוח המספיק לכך שיהיה גט אף בלא ההנחה בפועל; אלא שכאשר הדברים מסופקים נצרכת הנחה בפועל על מנת להיווכח שבאמת הייתה הנחה בכוח – ואז האשה תהיה מגורשת למפרע משעת ההנחה בכוח. בניגוד אליו, אצל רש"י וראשונים אחרים המושג של גירושין שמתבררים למפרע בעקבות הנחת הגט אינו קיים.

על סמך מסקנה זו הסברנו כמה הלכות ברמב"ם:

כאשר הגט נזרק מלמעלה למטה לתוך רשותה של האשה, מרגע שהגיע לאוויר המחיצות הגט נחשב כמונח בכוח (במקרה שלא קדמה לגט דלקה), והאשה מגורשת אף אם לא נח בפועל; אך במקרה שבו הגט נזרק מלמטה למעלה, רק אם הוא גם ינוח בפועל יתברר למפרע שההגעה לאוויר המחיצות הייתה הנחה בכוח, ותתגרש למפרע מאז. אם הגט לא יגיע בסופו של דבר לא תהיה מגורשת, כיוון שזריקה מלמטה למעלה היא פחות מדויקת, או כיוון שעל הגט יש יותר שכיחות לתקלות.

כאשר הגט עובר בתוך רשות האשה ויוצא החוצה, ואף אם עבר בתוך שלושה טפחים מהקרקע היה ברור מתחילתו שלא ינוח ואין כלל הנחה בכוח – אינה מגורשת, אך במקרה שהאשה יכולה מתוך רשותה לפשוט את ידה ולקחת את הגט, הדבר מספיק כדי להגדיר את המעבר ברשותה בתוך שלושה טפחים כהנחה בכוח, ותהיה מגורשת משעה שהגיע הגט לרשותה אף שלא נח שם, כדברי ה"אור שמח".

כאשר הגט פגע ביד האשה ונפל לארץ, אם מתחילתו היה הולך לאיבוד – ברור שלא היה מונח בכוח ואינה מגורשת; אם נח בתוך ארבע אמות הסמוכות לה – מגורשת, שהרי הייתה הנחה בכוח, אך ר' אליעזר הסתפק אם אוויר ארבע אמות מוגדר כהנחה בכוח, הן לעניין שתהיה מגורשת משעה שהגיע לאוויר ארבע אמות והן לגבי מקרה שבו היה אמור לנוח מתחילתו בתוך ארבע אמות ובסוף לא נח, עקב מקרה שמנע זאת (כגון דלקה שפרצה וכד'). ספק זה לא נפשט, ולכן האשה נחשבת לספק-מגורשת משעה שהגט הגיע לאוויר ארבע האמות שסביבה.